

OCROTIREA PENALĂ A PATRIMONIULUI. ELEMENTE DE DREPT COMPARAT

Dragu Crețu

Judecător, Înalta Curte de Casație și Justiție

The penal legislation has always incriminated and seriously punished the offences against the patrimony, having as a result a continuous preoccupation for the protection of social relations regarding the patrimony. It is known that the protection of these relations is achieved by other branches of law, such as civil law, but when the juridical means become inefficient or insufficient, the penal law is used.

1. Noțiuni introductive

Legiuirile penale din cele mai vechi timpuri au incriminat și sancționat sever faptele săvârșite împotriva patrimoniului, de unde rezultă o continuă preocupare pentru ocrotirea relațiilor sociale privitoare la patrimoniu. Este știut faptul că ocrotirea acestor relații este realizată de alte ramuri de drept cum ar fi dreptul civil, însă atunci când mijloacele juridice extrapenale devin insuficiente sau ineficiente, acționează legea penală.

Legea penală ocrotește, în general, toate relațiile sociale de ordin patrimonial, dar făcea¹ deosebire sub aspectul tratamentului juridic penal între ocrotirea avutului personal sau particular și ocrotirea avutului obștesc.²

În terminologia legii penale, termenul „avut” are același înțeles ca și termenul „patrimoniu”. Avut este, deci, complexul de drepturi și obligații privind entități care, în genere sau în particular, sunt susceptibile de a fi economic evaluate.³

Noțiunea de avut are un conținut și o sferă mai largă decât noțiunea de proprietate, cuprinzând toate drepturile reale, toate drepturile cu caracter patrimonial, toate obligațiile.

¹ Vezi Decizia de neconstituționalitate nr. 1/1996 a Curții Constituționale

² Vintilă Dongoroz și colaboratorii, Explicații teoretice ale Codului penal român, vol. III, ed. II, Ed. Academiei Române, Ed. All Beck, București, 2003, pg. 419

³ Idem 2, pg. 420

În dreptul penal⁴ noțiunea de patrimoniu, în legătură cu infracțiunile care se pot săvârși împotriva acestuia, are un înțeles mai restrâns, referindu-se la bunuri nu ca universalitate, ci în individualitatea lor susceptibilă de a fi apropiate de făptuitor prin mijloace frauduloase ori de a fi distruse, deteriorate.

În incriminările privind avutul, legea penală are în vedere acțiunea ilicită a făptuitorului, și nu poziția juridică a victimei. Prin urmare, infractorul trebuie să dovedească că avea dreptul să săvârșească fapta respectivă, victima nefiind ținută să justifice că ar fi proprietarul sau că ar poseda legitim bunul ce i-a fost sustras, însușit sau distrus prin săvârșirea infracțiunii.⁵

Pentru a apăra avutul, legea penală apără, în primul rând, situațiile de fapt existente și asigură menținerea acestora.

2. Ocrotirea patrimoniului prin dispozițiile Codului penal

Faptele care prejudiciază patrimoniul unei persoane, incriminate și sancționate de Codul penal român, se prezintă sub o mare diversitate. În acest sens, doctrina penală⁶ a dat o clasificare a acestor fapte astfel:

A. O primă categorie este reprezentată de faptele îndreptate în mod direct împotriva patrimoniului incriminate de Codul penal în art. 208-222. Aceste infracțiuni au ca obiect juridic principal relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt asigurate prin apărarea patrimoniului.

B. Faptele penale din a doua categorie au ca obiect juridic principal ocrotirea altor valori și doar în subsidiar au ca obiect juridic relațiile patrimoniale. Ar intra în această categorie unele infracțiuni contra siguranței statului (art. 163, art. 165), unele infracțiuni de serviciu (art. 248) sau infracțiunile contra siguranței circulației pe calea ferată (art. 273-276 C. Pen.).

C. În cea de-a treia și ultima categorie au fost incluse infracțiunile care, deși au ca obiect juridic ocrotirea altor relații sociale, ar putea prejudicia patrimoniul unei persoane. Spre exemplu: sustragerea de sub sechestru (art. 244 C. pen.), nedenunțarea unor infracțiuni (art. 262 C. pen), favorizarea infractorului (art. 264 C. Pen.).

⁴ Gheorghe Nistoreanu și colaboratorii, *Drept penal- Partea specială*, Ed. Europa Nova, București, 1999, pg. 193

⁵ Vintilă Dongoroz și colaboratorii, *op. cit.*, pg. 421

⁶ Gheorghe Antoniu, *Ocrotirea penală a patrimoniului*, RDP nr. 12/2003, pg. 28

După cum s-a arătat, relațiile sociale de ordin patrimonial a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt asigurate prin apărarea avutului personal sau particular constituie obiectul juridic generic al ocrotirii infracțiunilor contra avutului personal sau particular.

Din punctul de vedere al reglementărilor penale deosebirea dintre avutul personal și cel particular este numai nominală, întrucât sfera faptelor incriminate și limitele sancțiunilor penale sunt identice pentru ambele categorii. Există o perfectă autonomie juridică a celor două grupuri de infracțiuni- infracțiunile contra avutului personal sau particular și cele împotriva avutului obștesc- deosebindu-se prin obiectul juridic generic.⁷ Aceasta înseamnă că, atunci când prin aceeași acțiune s-ar aduce concurent atingere atât avutului personal și particular, cât și avutului obștesc, va exista concurs de infracțiuni (art. 33 lit. b C. Pen.).

Fiecare infracțiune care aduce atingere patrimoniului are un obiect juridic special constituit din relațiile specifice care se nasc în legătură cu valoarea socială ocrotită. Obiectul juridic special este relevat de două aspecte, și anume: modalitățile specifice prin care este prejudiciat patrimoniul unei persoane și poziția obiectului material care, de exemplu, la infracțiunea de delapidare trebuie să aparțină unei persoane juridice.⁸

Subiect activ al infracțiunilor contra patrimoniului poate fi, de regulă, orice persoană, legea necerând ca persoana care săvârșește infracțiunea să îndeplinească vreo condiție. Face excepție de la această regulă infracțiunea de delapidare, caz în care subiectul activ trebuie să aibă o dublă calitate: funcționar și gestionar sau administrator al bunurilor asupra cărora exercită acțiunea ilicită.

Subiect pasiv al infracțiunilor împotriva patrimoniului poate fi orice persoană fizică sau persoană juridică care a suferit un prejudiciu sau căreia i s-a produs o stare de pericol prin acțiunea sau inacțiunea care constituie elementul material al laturii obiective a infracțiunii.⁹

Având în vedere modalitățile prin care se poate leza patrimoniul, elementul material al laturii obiective a infracțiunilor contra patrimoniului prezintă o mare diversitate. Astfel, elementul material se poate înfățișa sub forma unei singure acțiuni- furt, a două sau mai multe acțiuni alternative- tănuire sau cumulative- tâlhărie ori sub forma unei acțiuni și inacțiuni alternative- însușirea bunului găsit.¹⁰

Sub aspectul laturii subiective, infracțiunile contra patrimoniului se săvârșesc, de regulă, cu intenție (directă sau indirectă), excepție făcând infracțiunea de distrugere care poate

⁷ Vintilă Dongoroz și colaboratorii, op. cit., pg. 423

⁸ Gheorghe Antoniu, Ocrotirea penală a patrimoniului, art. cit., pg. 10; Vintilă Dongoroz și colab., op. cit., pg. 449; Octavian Loghin, Tudorel Toader, Drept penal român, partea specială, Ed. Șansa, București, 1997, pg. 225-227, Gheorghe Nistoreanu și colab., op. cit., pg. 202.

⁹ Gheorghe Antoniu, Ocrotirea penală a patrimoniului, art. cit., pg. 15

¹⁰ Gheorghe Nistoreanu și colab., op. cit., pg. 198

fi comisă din culpă. În cazul unor forme agravate ale acestor infracțiuni, elementul subiectiv se caracterizează prin praeterintenție (art. 211 alin 2, art. 212 alin. 2 și 3 C. pen.).

Variantele agravate sau calificate ale infracțiunilor contra patrimoniului se prezintă și ele sub o mare diversitate. Ca tehnică legislativă folosită de legiuitor, distingem între: introducerea de către legiuitor în conținutul incriminării de bază a unor elemente de agravare și realizarea unei incriminări aparte. Acest din urmă procedeu este folosit de către legiuitor în cazul furtului calificat (art. 209) și al distrugerii calificate (art. 218 C.pen).¹¹

3. Elemente de drept comparat

Privind reglementările straine referitoare la ocrotirea patrimoniului, cea mai recentă este aceea a noului cod francez. Acesta împarte¹² infracțiunile contra proprietății în două categorii, și anume:

- A. însușirea frauduloasă de bunuri, categorie în care se includ furtul, extorsiunea, inselaciunea, deturnarea de fonduri;
- B. alte atingeri aduse bunurilor, categorie în care găsim incluse infracțiunile de tainuire, distrugere, degradare, agresiuni contra sistemului de tratament al datelor informatice.

Legea penală franceză oferă cea mai concisă definiție a furtului- „sustragerea lucrului altuia”. Sustragerea este definită în doctrină ca „actul material prin care are loc trecerea posesiei unui obiect din mâna detinatorului legitim în aceea a autorului infracțiunii”.¹³ Semnificația termenului de „sustragere” nu este diferită de cea a termenului de „luare” folosit de legiuitorul român, acțiune care conduce la schimbarea poziției bunului și a puterii de dispoziție asupra acestuia.¹⁴

Prin lucru se înțelege un lucru mobil, corporal, susceptibil de a fi deplasat. Nu interesează dacă este vorba de lucruri cu valoare patrimonială sau de lucruri care servesc la constatarea unui drept. Nu sunt lucruri, în înțelesul legii penale, prestațiile de servicii.

În legea penală franceză este asimilată furtului și sustragerea frauduloasă a energiei în prejudiciul altei persoane.¹⁵

Legea penală italiană împarte infracțiunile contra patrimoniului după cum au la bază violența contra persoanei sau asupra lucrurilor ori au la bază fraudă. Această clasificare este preluată de la juristii evului mediu care făceau distincție între faptele contra patrimoniului

¹¹ Gheorghe Antoniu, op. cit., pg. 22.

¹² George Antoniu, Ocrotirea penală a patrimoniului în dreptul comparat, RDP nr.2/2001, pg. 125.

¹³ Idem 12. pg. 127

¹⁴ George Antoniu și colaboratorii, Reforma legislației penale, Ed. Academiei Române, București, 2003, pg. 207

¹⁵ George Antoniu, Ocrotirea penală a patrimoniului în dreptul comparat, RDP nr. 2/2001, pg. 128

comise prin violenta si ceele comise prin frauda (aut vi, aut frauda delinquitur).

Majoritatea autorilor italieni clasifica infractiunile contra patrimoniului in:

1. infractiuni de agresiune unilaterala- infractiuni de sustragere (furt, talharia), de abuz asupra bunurilor patrimoniale (abuz de incredere), de distrugere, de tulburare de posesie si de abuz asupra imobilului altuia;
2. infractiuni savarsite in cooperare cu victima- infractiuni de santaj si sechestrare de persoane in scop de santaj, inselaciunea, camata si abuzul de starea de slabiciune a unor persoane;
3. infractiuni de producere si consolidare a daunei patrimoniale- tainuirea, reciclarea banilor proveniti din infractiuni.

In legislatia penala italiana, talharia se intalneste sub doua modalitati: *talharia proprie* (acela care, pentru a-si procura lui sau altuia un profit injust prin violenta sau amenintare asupra persoanei, trece in posesia sa un lucru mobil al altuia, sustragandu-l de la cel care-l detine) si *talharia improprie* (acela care foloseste violenta sau amenintarea imediat dupa sustragerea bunului pentru a-si asigura lui sau altuia posesia lucrului sustras ori pentru a-si inlesni lui sau altuia nepedepsirea).

Codul penal spaniol¹⁶ reglementeaza in Titlul XIII delicta contra proprietatii. Printre incriminarile cuprinse in acest titlu figureaza furtul sub forma sustragerii prin violenta si amenintare (art. 500-506), furtul fara violenta si amenintare (art. 514), fiecare din aceste reglementari avand o forma simpla si o forma agravata, uzurparea prin violenta si amenintare a unui drept real, manoperele frauduloase in dauna creditorilor, inselaciunea, distrugerea si altele.

Codul penal portughez reglementeaza infractiunile contra patrimoniului in Titlul IV sub denumirea de „Crime contra proprietatii”. Sunt incriminate faptele de furt simplu, furt calificat, abuzul de incredere, furtul intre membrii familiei, furtul din necesitate, inselaciunea, santajul, frauda in dauna creditorilor.¹⁷

Doctrina penala germana¹⁸ clasifica infractiunile contra patrimoniului in:

- a. infractiuni contra proprietatii (furtul, sustragerea, talharia, distrugerea);
- b. infractiuni contra altor drepturi patrimoniale (braconajul, sustragerea de bunuri sechestrate, zadarnicirea executarii silite);
- c. infractiuni contra patrimoniului ca totalitate (santajul, inselaciunea prin calculator,

¹⁶ Gheorghe Nistoreanu si colaboratorii, op. cit., pg. 191

¹⁷ Idem 16, pg. 192

¹⁸ George Antoniu, op. cit., pg. 138

tainuirea, spalarea banilor).

S-a observat ca autorii germani inscriu printre infractiunile contra patrimoniului si infractiuni carora legea si doctrina noastra penala nu le atribuie aceasta calitate, in timp ce alte infractiuni socotite in doctrina romana ca fiind contra patrimoniului nu figureaza printre acestea: pirateria, tulburarea de posesie.

Codul penal model american¹⁹ enumera sub titlul „Infractiuni contra proprietatii” toate incriminarile care au ca obiect juridic relatiile sociale privitoare la proprietate.

Primul grup de infractiuni il formeaza infractiunea de distrugere a bunurilor apartinand altei persoane (art. 220.1, art. 220.2, art. 220.3).

O alta categorie de infractiuni este constituita de faptele de spargere (burglary) si de patrundere ilicita (art. 221).

In preambulul acestui articol, legiuitorul american defineste notiunea de „noapte” astfel: „perioada intre 30 de minute dupa apusul soarelui”.²⁰ Aceasta definitie difera in mod substantial de modul in care doctrina penala romana defineste aceasta notiune in sens tehnic. Noaptea este considerata ca exista cand intunericul a luat locul luminii si pana in clipa in care lumina va lua locul intunericului; amurgul nu este inca noapte, iar zorile nu inseamna lumina.

O alta infractiune contra proprietatii o constituie talharia (robbery). Furtul si infractiunile corelative acestuia sunt incriminate in art. 223.

In preambulul articolului este definit intelesul principalilor termeni si expresii folosite de text. Astfel, este definit termenul de deposedare, de institutie financiara, de guvern, de bun mobil, de proprietate a altuia, ca si intelesul notiunii de a dobandi.

O alta categorie de infractiuni contra patrimoniului este reprezentata de faptele de contrafacere (forgery) si alte activitati frauduloase.

Infractiunile contra patrimoniului, fiind prin excelenta, forme de agresare a bunurilor unei persoane, pot fi prevenite prin masuri de protejare a acestora ante delictum.²¹ Se are in vedere paza, controlul, supravegherea acestor bunuri.

4. Concluzii

In privinta reglementarii infractiunilor contra patrimoniului legea penala romana ofera solutii care cuprind atat elemente traditionale, cat si o multitudine de elemente inovatoare. Concluzionam ca vointa legiuitorului este aceea de a eficientiza reprimarea acestor infractiuni

¹⁹ George Antoniu, op. cit., pg. 145

²⁰ Idem 19, pg. 146

²¹ Idem 20, pg. 152

si la nivelul cerintelor moderne a faptelor contra patrimoniului.

In doctrina noastra penala²² au fost lansate propuneri de lege ferenda, propuneri care urmeaza aceasta vointa a legiuitorului.

Astfel, s-a considerat ca limitele de pedeapsa de un an, respectiv 12 ani inchisoare pentru furtul simplu sunt exagerat de ridicate chiar si in comparatie cu legile penale straine. Aceasta, intrucat prin dispozitiile referitoare la furtul calificat sunt prevazute circumstante care acopera cea mai mare parte a faptelor de furt care se comit, iar pentru furtul care a produs consecinte deosebit de grave sunt prevazute aceleasi limite ca si pentru infractiunea de omor.

De asemenea, s-a recomandat unificarea textelor care incrimineaza in mod distinct abuzul de incredere si delapidarea. Rationamentul acestei recomandari se bazeaza pe faptul ca in noile conditii de desfasurare a raporturilor juridice patrimoniale aceasta distinctie cu greu s-ar mai putea justifica, legea penala romana fiind singurara din acest punct de vedere.

In acest sens a fost data si o solutie: legiuitorul ar putea pastra descrierea elementului material asa cum apare acesta in textul care incrimineaza delapidarea. In ce priveste formularea din art. 213 C.pen., dispunerea pe nedrept de bunul respectiv nu etse, in final, decat o varianta prin care se concretizeaza obiectiv faptul insusirii. In ceea ce priveste refuzul de a restitui bunul s-a considerat ca solutia de incriminare a acestei fapte este exagerata, acest aspect trebuind lasat la aprecierea instantei in cadrul procesului civil. In doctrina s-a retinut si precizarea ca faptuitorul actioneaza fie in interesul sau, fie pentru altul. In acest sens s-a afirmat ca, intr-un asemenea context, calitatea de functionar ar putea apare doar in cadrul unei variante agravate a infractiunii.

Avand in vedere atat dispozitiile actuale din Codul penal, cat si propunerile de lege ferenda exprimate in donctrina penala, concluzionam ca legiuitorul roman se va preocupa in continuare de imbunatatirea mijloacelor de combatere a infractiunilor contra patrimoniului prin introducerea unor incriminari noi, dar si prin nuantarea celor existente, astfel incat legea penala in materia ocrotirii relatiilor patrimoniale sa corespunda si mai bine cerintelor de politica penala actuala.

²² George Antoniu, Emilian Dobrescu, Tiberiu Dianu, Gheorghe Stroe, Tudor Avigeanu, Reforma legislatiei penale, Ed. Academiei Romane, Bucuresti, 2003, pg. 209